

DISKUZE

O ochraně lesů trochu jinak

MILAN SLÁMA

Možná se bude zdát někomu divné, proč jsem se rozhodl napsat tento příspěvek. Donutily mě k tomu okolnosti a názory, které na mne z různých stran doléhají a které jsou často podle mého názoru v rozporu se stavem našich lesů i s jejich potřebami. Vznikají zdánlivě v souvislosti se změnami v jejich organizaci i vlastnických vztazích nebo jsou alespoň takto deklarovány, ale podmíněny jsou převážně dobou minulou a jsou jejím přímým důsledkem.

V minulém roce byl z řady příčin v České republice prognózován silný výskyt kůrovců. Někde se podařilo předloňský stav snížit, jinde naopak silně vzrostl. V roce 1992 byl kůrovci napaden asi 1 milion m³ dřeva. V minulém roce toto číslo bylo již překonáno. Když za první republiky bylo v Čechách v Novohradských horách zničeno kůrovcem 22 000 m³ dřeva, vstoupila tato kalamita do učebnic. Dnes je takovéto číslo považováno za normální, místy i za nízké, a co je nehorší, i za samozřejmé. My jsme se totiž za období minulého režimu naučili úspěchy oslavovat a neúspěchy opomíjet nebo je v případě nutnosti zdůvodňovat. Bylo to podstatně jednodušší, než je pracně napravovat. Neplatí to pouze pro kůrovce, platí to obecně a nejen v ochraně lesů. Protože jsem zažil jak poválečnou kůrovcovou kalamitu, tak i další a také počátky imisních škod, a nemohu se současným stavem souhlasit, považuji za nutné se k němu vyjádřit.

Celkové oslabení porostů imisemi je jistě pravdivé, pro Českou republiku nanejvýš významné a myslím, že o vlivu imisí na lesy nikdo nepochybuje. Je ale zcela vyloučené na imise svalovat hnutí smrků se čtyř- až šestiletým Jehličím s kmeny plně obsazenými pozerky kůrovců. Smrky takto „poškozené“ nehynuly ani v nejvíce poškozené oblasti Krušných hor v padesátých a šedesátých letech. Dnes nám nevádí, když se v řadě našich hor vyskytuje nespočetné množství m³ stromů plně nalétnutých kůrovci, jednoduše vše prohlásíme za imise a hollywoody stále rostou. Navíc si dokážeme tak jako dříve „objektivně“ zdůvodnit, že se kůrovci ve vyšších polohách nevyskytují nebo že obranná opatření proti nim na horách nejsou účinná. Je na tom ovšem mnoho zdánlivě pravdy, protože jdeme-li za kůrovcem a kácíme-li jen vytlátnuté stromy, tak je boj opravdu marný.

Další zdůvodňovanou příčinou hnutí je přísůbek minulých let. O této příčině rovněž nelze pochybovat, zejména v souvislosti s napadením drobnými druhy kůrovců a václavkou, ale nemůže jít o úhyn skupin stromů nebo celých porostů se všemi stromy hustě obsazenými kůrovci. Odvodnit úhyn suchem je sice nejjednodušší, ale když se jedná na některých lokalitách o úhyn stromů v rozsahu desetitisíců až statisíců m³ v téměř souvislých porostech a když na každém smrku je možné najít rovněž desetitisíce až statisíce imag lýkožroutů, nelze tuto argumentaci vůbec použít. Totéž ovšem platí i pro borové porosty. Dnes se díváme tomu, jak u nás hynou borovice rovněž suchem, a to jednotlivě i hromadně. Podívejme se však, kolik z nich není v koruně napadeno lýkožroutem *Ips acuminatus* a drobnými kůrovci nebo na kmenech lýkohuby, smoláky či jiným podkorním a dřevokazným hmyzem a houbovými chorobami. Většinou bychom takový nenapadený strom asi marně hleda-

li. Prosvětlené koruny po zralostních žirech lýkohubů jsou normálním zjevem a cesta pro houbové choroby je otevřena. Oslabený strom je tím předurčen k zániku. Před lety jsme zrušili oborovou normu na lýkohuba sosnového a menšího. Tím jsme vlastně zavrhlí kladení borových lapáků, které naši předkové považovali za samozřejmost, a důsledek se zákonitě musel dostavit. Najít dnes v našich lesích čerstvě uhynulé borovice plně obsazené hmyzem nebo letité souše již samovolně padající je normálním jevem a téměř nikdo nemá snahu něco proti tomu podniknout. Doporučuji každému zajet si do sousedního Polska a podívat se na hospodaření a čistotu lesa v borových neprořídých porostech. Stav je nesrovnatelný s našim, přímo do očí bijící, i když tam bylo také sucho a borovice mají převážně také jen jeden až dva ročníky Jehlic. Podle sdělení lesníků však pokládají lapáky, likvidují včas kdesi po téžbě a ihned odstraňují stromy, jakmile začnou měnit barvu Jehlicí nebo jsou něčím napadeny.

Totéž, co o suchu, platí i o tvrzení, že jde o **nevhodné stanoviště některých dřevin**, především smrků. Cožpak je vlivem stanoviště, když se porost dožije v plném zapojení téměř sta let a nyní má za 2 - 3 roky z výše uvedeného důvodu uhynout a všechny stromy jsou opět plně kůrovci? Nelze si představit důsledky, kdyby se měly vykácet všechny smrčiny na nevhodných stanovištích.

Zvláštní odstavce musím věnovat **výskytu lýkožrouta „severského“ *Ips duplicatus*** na severní Moravě. Je otázkou, zda pochází nymějši kalamitní stav z původní populace, nebo je důsledkem dlouholetého importu silně napadeného neodkorněného dříví z území bývalého SSSR. Ochrana porostů však nelze stavět na použití feromonových odparníků určených pro jiné kůrovce, ale pouze na klasických osvědčených metodách. Jediná možnost je využití polomů a příprava velkého množství lapáků. Bude nesmírně důležité v této oblasti využít znalosti místních podmínek, aby lapáky byly správně exponovány, položeny včas, ale přitom ne zase předčasně, aby nedošlo k jejich zaschnutí.

Jako jeden z důvodů přemnožení kůrovců je udáváno **navracení lesů** majitelům. Je samozřejmé, že pokud neměl někdo právo se o svůj majetek desítky let starat, má pochopitelně on nebo jeho dědicí nedostatky ve vědomostech nebo v vztahu k majetku a může tak dojít ke škodám kůrovci. Není to ale jeho vina, ale vina systému, který mu v jeho lese hospodařit nedovolil, nehledě k tomu, že současný celkový stav nevznikl vinou nových vlastníků za jeden nebo dva roky. K výrokům „povězte se, v jakém stavu mají les soukromníci“, když je většinou na místě možné zpětně zjistit důvod namnožení kůrovců, není potřeba se vyjadřovat.

S předchozím odstavcem plně souvisí **poslání odborné správy**, která svou funkci plní velmi rozdílně. Někde ji plní dobře, jinde zase velmi špatně. Po restitucích získala zcela nový charakter, který ne všichni dobře pochopili nebo se s ním nechtějí smířit. Každý vlastník lesa si za odbornou správu platí a kvalifikovaný pracovník provádějící odbornou správu by měl v první řadě vykonávat poradní službu a vycházet s vlastníkem v zájmu obou i v zájmu lesa co nejlépe. Vlastník bude muset pochopit, že odborná správa je v jeho zájmu, a lesník, který jí vykonává, zase to, že skutečným vlastníkem lesa není stát, ale někdo jiný a bude muset brát na vědomí vlastníkový zájem i možnost. Stav lesa bude pak vizitkou obou. Dojde-li jednou za rok k zaslání stejného namnoženého dopisu s uvedením povinnosti všem vlastníkům nebo přisvojování si neoprávněných pravomocí, nelze to považovat za vykonávání odborné správy.

Negativní vliv na omezení celkového kalamitního stavu výskytu kůrovců měly zprávy ve sdělovacích prostředcích (zejména v televizi) o výskytu kůrovců a o boji proti nim, např. v NP Sumava. Práce lesníků zde byla často podána zcela zkr-

lené, tendenční a někdy i urážlivé a demagogicky. Autorům uniklo, že za to, že je možné dnes vyhlásit Šumavu za národní park, by měli děkovat právě lesníkům. Lýkožrout smrkový zde byl vykeslen téměř jako užitečný a přírodě prospěšný druh. Názor o samoregulaci lýkožroutů, který ochránci přírody dnes zastávají po vzoru bavorské strany, je podle mne zcela pochybný. V bavorské části parku jsou poněkud jiné podmínky, a pokud jsem měl možnost si ověřit, ani zde teorie o samoregulaci lýkožroutů smrkového neplatí. Po příznivých okolnostech může být pravdivá, ale jen do té doby, než dojde k větší větrné kalamitě. Pak se bude opakovat stav dobře známý z minulého století a dojde k ohrožení nejen porostů v NP, ale i v jeho okolí. Zvláště pochybné je to v nynější době, kdy jsou všechny lesy u nás nějakým způsobem oslabené a nemohou mít předpokládanou odolnost. Pokud ovšem je účelem současně porosty po vzoru např. amerických ekologů „odepsat“ a čekat dlouhá desetiletí nebo možná i staletí na jejich přirozenou obnovu, je to otázka jiná. V každém případě by však měli všichni ti vědci i nevědeckí pracovníci, kteří prosazují ponechání přirozeného vývoje lýkožroutů na velké ploše převážně nepůvodních šumavských lesů nést plnou zodpovědnost za možný kritický vývoj a hospodářské ztráty, pokud se ukáže nepravdivost jejich tvrzení. NP je totiž obvykle majetkem celého národa a veřejně skládání účtů za hospodaření v něm by mělo být samozřejmou povinností. Vzhledem k mezinárodnímu tlaku „ekologů“ souhlasím s tím, že je na území NP potřeba nechat vymezenou část bez jakýchkoli zásahů proti lýkožroutům jako jakousi „pokusnou plochu“, ale rozměry přijatelnou a pod širší kontrolou odborníků. V dalších porostech NP je však nutné provádět plnou ochranu.

Dalších pět let vzniklé kůrovcové kalamity je celá řada a na všech je vždy něco pravdy. Je nutné si ale přiznat, že výskyt milionu m³ kůrovcového dříví je zcela nenormálním stavem a podíl na tomto stavu je nutné přisoudit nejen současníkům, ale pracovníkům na všech úrovních doby minulé, protože stav kůrovcového dříví se počítá na statistice m³ již mnoho let. **Zvýšený výskyt lýkožroutů smrkového** ovlivnila též nedostatečně prověřená a kladně hodnocená úloha, přisouzená použití trubcových lapáčů s feromonovými odparkami. Zejména typ Slušovice rozhodně nepřispěl ke snížení stavu. Ke kontrole stavu výskytu imag a částečně i k jejich odchyty jsou jisté feromonové odparky při použití účinných lapáčů dobré, ale při přemnožení kůrovců je vhodné použít i lapáky (plně využít vývrátů a polomů), vyhledávat ihned a stále čerstvě napadené stromy (což každý neumí a je to náročné na kvalitu práce) a hlavně kůrovcové dříví **včas zpracovávat a odvázet z lesa**. Stále platí základní zkušenost: jak se podaří zachytit první vlny rojení, takový je stav po celý rok. V žádném případě není možné jít „za kůrovcem“ a odstraňovat jen mrtvé stromy s opadávající kůrou, jak se často činí. Není také možné nepoložit lapáky z toho důvodu, že by tím narostlo množství kůrovcového dřeva. Při asanaci dřevní hmoty (kmenů) je nutné dát přednost odkornování, sice pracnějším a náročnějším způsobu, ale jednoznačně účinnějším. Chemické ošetření může být i rizikové, protože musí být provedeno naprosto kvalitně a účinně, jinak může i značně přispět k namnožení kůrovců. Proto by mělo být používáno jen za situace, kdy není jiné vhodné řešení. Nelze opomíjet ani negativní ekologické aspekty.

Na tomto místě je nutné ocenit příkaz vydaný LČR k **zastavení úmyslných těžeb** v roce 1993, který tam, kde byl správně aplikován, pomohl podstatně zlepšit čistotu v lesích. Stejně je nutné ocenit zákaz příkacování nenapadených stromů a zarovnávaní porostních stěn. Ke konci roku vstoupila v platnost možnost získat na asanaci kůrovcového dříví dotaci. Pokud by však měla splnit záměr, a to snížit stav kůrovců, bude muset doznat podstatných změn.

Nehorší na celé kůrovcové kalamitě je **přístup a myšlení**

celé řady pracovníků v lesním hospodářství. Jak jsem uvedl výše, zdůvodňování nám jde perfektně, i když je to často zcela nepochopitelné a nelogické. Přitom obrana proti kůrovcům patří k nejpropracovanějším metodám a dá se říci i nejmodernějším. Je skutečností, že někde v cizině mají přemnožené kůrovce také, např. v Německu a Rakousku. V Německu však vznikla před několika lety větrná kalamita století (údajně 60 milionů m³), kterou nebylo možné včas zpracovat, a navíc je boj proti kůrovcům tady také léta ovlivněn argumenty ochránců přírody o **neškodlivosti a samoregulaci kůrovců**. Jejich pochybený důsledek se nyní projevuje, samozřejmě při ovlivnění dalšími okolnostmi, přísuškem apod. V obou státech jsou však oblasti, kde se stále pečlivě hospodaří a kde ke škodám lýkožroutem smrkovým nedochází. Měl jsem možnost převážně soukromě podniknout několik desítek cest do ciziny a musím říci, že i zde vždy rozhodovalo, jaký tam byl hospodář, stejně jako u nás. Pravidlo o hospodáři a různých sousedech platilo v minulosti a platí stále. Nevidím však žádný důvod, proč si brát příklad z horších i když jsou na Západě a snažit se je napodobit. To jsme snad již dělali dost dlouho. Navíc musím říci, že podle mého názoru **úroveň našich lesníků** na všech stupních vždy patřila a patří ke světové špičce a také většina těch, kteří v minulosti odešli do ciziny a měli chuť a možnost pracovat, má dnes výborné výsledky i postavení.

I v minulosti došlo v našich lesích k řadě zásadních **ochranných problémů**, které poznamenaly nejen tvář našich lesů, ale i lesníků. Některé se nepodařilo vyřešit do značné míry jen proto, že ani nebyla snaha nebo nebyla na správném místě. Ale také vždy jsme si dokázali najít dostatek argumentů, jak vše zdůvodnit, hlavně proto, aby na nás někdo nemohl (ale on ani většinou nechtěl). Poukážím zde na některé skutečnosti, které lesník mohl nebo měl ovlivnit, a co neudělal a s čím jsem se za celá léta nedokázal smířit.

V minulých desetiletích došlo k **vykácení** odumírajících a obvykle i neodumírajících **jedlí**, jako dřeviny neperspektivní a „geologicky staré“, kterou nebylo vhodné ani obnovovat. Jak se nyní ukazuje, stalo se to zřejmě neprávem, přičemž nebyla dodnes úplně prověřena ani skutečná příčina hynutí.

Prakticky úplně jsme nechali **vyhnout tři druhy jilmů** jako „vedlejší dřevinu, hospodářsky nevýznamnou“ a údajně bez možnosti obrany. Ani nám nevardilo, že šlo o jednu ze základních dřevin našich lužních porostů, přitom s nejkrásnějším vzorkem dřeva. Myslím, že to, jak jsme se zachovali k jilmům, nám před našimi potomky neslouží ke cti. Je možné namítnout, že podobný osud potkal posledně jmenované dvě dřeviny i jiné. Je to pravda, ale nemůže to z nás sejmout podíl viny za to, že jsme se ani nepokusili podniknout něco na jejich záchranu.

Velmi otrápaným problémem, který nelze pominout, jsou **škody působené zvěří**. Za to, že někteří činitelé připustili přemnožení některých druhů zvěře a došlo ke zničení nebo poškození desetitisíců ha lesa, zaplatí samozřejmě naši potomci.

Jednou ze záležitostí, která otrásla prestiží našich lesníků, byla činnost nazvaná termínem „**likvidace přestářlých porostů**“. Přes mnohá pranýřování se stala i přemýšlením ukazatelem. Byla to ukáзка zvrácenosti myšlení i lesnické etiky. Je samozřejmě normální, že jsou těženy starší porosty. Není ale kulturní nazývat tuto činnost likvidací. Kromě důvodného vykácení starších porostů byla vykácena i řada staletých porostů na extrémních lokalitách jen proto, aby byly vykáceny, často s několikanásobnou ztrátou, kdy výsledkem bylo jen nekvalitní palivo a velmi pracná obnova porostu s další pochybnou skladbou i hodnotou.

Za nejdůležitější problém v současné ochraně lesů považuji otázku **houbových chorob**, a to zcela bez ohledu na to, zda jsou nebo nejsou patogenní. Jde zejména o jejich vliv na „hroznádné odumírání listnatých i jehličnatých dřevin“. Nebudu se

šířit o tomto problému, jen mne mrzí, že znalosti o něm jsou dnes téměř stejné jako před několika lety a že nevzbudil dostatečný zájem o komplexní řešení u mladších pracovníků, zejména základního výzkumu. Příkladem pro to může být i velkoplošné hromadné odumírání borovice černé na Berounsku, které po rozporuplných diagnózách a doporučených opatřeních našich předních odborníků nakonec řeší těžaři s motorovou pilou.

Jsem přesvědčen o tom, že se mnohým bude zdát, že jen kri-

tizují a že podle mne k žádné kladné činnosti v ochraně lesů nedošlo. To by byl velký omyl, nic takového nemám v úmyslu. O dobrých věcech, které prospěly ochraně lesů, se toho napsalo již dost a každý víme, že se toho také dost udělalo. Připadá mi však, že v posledních desetiletích došlo k posunu lidského myšlení i charakterů a že se to často projevuje i ve vztahu k lesům. Nekvalitní práce je mnohdy považována za dobrou. Považoval jsem za svou povinnost ochránáře na některé jevy upozornit a snad tím i přispět ke zlepšení situace.